

СУЧАСНИЙ СТАН АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КУЛЬТУРНИХ ПРАВ І СВОБОД ГРОМАДЯН, ЗАСУДЖЕНИХ ДО ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ В УКРАЇНІ

Олена Сергіївна ПОЧАНСЬКА,

*доктор юридичних наук, доцент кафедри
правового забезпечення господарської діяльності
факультету № 6 Харківського національного
університету внутрішніх справ
<https://orcid.org/0000-0003-3953-8660>*

Визнання та забезпечення прав і свобод людини і громадянина в духовно-культурній сфері є одним із найважливіших завдань сучасної соціальної держави. Проголошення у ст. 3 Конституції України людини найвищою соціальною цінністю, перш за все, передбачає надання рівних умов для розвитку кожної особистості, можливостей застосування нею своїх здібностей на власну і суспільну користь. Проте не менш важливою ознакою соціальної держави, аніж закріплення прав, є сприяння, гарантування реалізації інтересів усіх громадян незалежно від їх правового статусу. Посилення уваги до проблеми додержання прав та свобод у духовно-культурній сфері вимагає, зокрема, належного забезпечення та захисту цих прав і свобод щодо громадян, засуджених до позбавлення волі, адже їх зміст та порядок реалізації зазнають суттєвих змін і обмежень, зумовлених характером кримінального покарання.

Незважаючи на численні праці у даній сфері, особливостям правового забезпечення культурних прав громадян, засуджених до позбавлення волі, не приділяється достатньої уваги, що й визначає актуальність даної статті.

Окремою групою прав і свобод громадян, засуджених до позбавлення волі, є культурні права і свободи, що визначають місце людини в культурному житті суспільства, відбиваючи можливості особи брати участь у виробництві духовних благ, користуватися результатами інтелектуальної та духовної творчості. В юридичній науці дана група прав і свобод людини і громадянина визначається також як духовно-культурні, гуманітарні або інтелектуально-культурні права і свободи. Така кількість назв зумовлюється загальною спрямованістю реалізації цих прав і свобод, а також тими функціями, які вони виконують у загальній системі прав та свобод людини і громадянина.

До основних ознак культурних (духовних) прав і свобод людини і громадянина можна віднести:

- 1) загальний характер, оскільки вони є неодмінною складовою частиною конституційно-правового статусу людини та громадянина в Україні;
- 2) індивідуальний характер суб'єктивних прав та свобод;
- 3) можливість їх реалізації людиною протягом усього життя;
- 4) взаємозв'язок з іншими правами та свободами;

5) постійні розвиток і збагачення змісту у процесі створення та зміцнення економічних та інших гарантій їх реалізації;

6) державний захист від протиправних обмежень під час реалізації прав;

7) забезпечення державою в особі державних органів і органів місцевого самоврядування, державними установами відповідної спрямованості;

8) забезпечення можливостей відшкодування збитків і відновлення порушених прав і свобод.

Культурні права і свободи є однією з основних груп прав і свобод людини і громадянина, які проголошуються та закріплюються на конституційному рівні в Україні. Згідно з Конституцією України, до основних культурних прав і свобод людини і громадянина відносяться:

- право на освіту;
- свобода літературної, художньої, наукової і технічної творчості;
- право на результати своєї інтелектуальної та творчої діяльності;
- право на використання здобутків культури та мистецтва.

Основний Закон України встановлює, що держава забезпечує доступність та безоплатність дошкільної, повної загальної середньої, професійно-технічної, вищої освіти в державних і комунальних навчальних закладах, а також розвиток дошкільної, повної загальної середньої, професійно-технічної, вищої і післядипломної освіти, різних форм навчання. Гарантіями здійснення права на освіту є надання можливості громадянам безоплатно здобувати вищу освіту в державних і комунальних навчальних закладах на конкурсній основі, а також забезпечення можливості громадянам, які належать до національних меншин, відповідно до закону, навчатися рідною мовою або вивчати рідну мову в державних і комунальних навчальних закладах або через національні культурні товариства. Право на освіту забезпечується низкою Законів України та інших нормативно-правових актів у сфері освіти (Закони України «Про освіту», «Про загальну середню освіту», «Про професійно-технічну освіту», «Про вищу освіту», «Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні» та ін.).

Відповідно до ст. 54 Конституції України, громадянам гарантується свобода літературної, художньої, наукової і технічної творчості, захист інтелектуальної власності, їх авторських прав, моральних і матеріальних інтересів, що виникають у зв'язку з різними видами інтелектуальної діяльності.

Право на результати інтелектуальної, творчої діяльності гарантується заборонаю використовувати або поширювати без згоди авторів результати їх інтелектуальної, творчої діяльності, за винятками, встановленими законом.

Загальноосвітнє навчання організується місцевими органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування відповідно до потреб і наявності необхідної матеріально-технічної та науково-методичної бази, педагогічних кадрів у порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України, у спеціально створюваних при установах виконання покарань загальноосвітніх школах трьох ступенів та консультативних пунктах, забезпечених відповідним обладнанням, штатом вчителів, який очолюється директо-

ром. Засуджені, які навчаються в них, підручниками, зошитами та письмовим приладдям забезпечуються безоплатно.

Однак, незважаючи на формальне нормативно-правове закріплення механізму організації навчання і отримання освіти засудженими до позбавлення волі, слід відзначити, що відповідні освітні підрозділи існують далеко не в усіх установах виконання покарань, тоді як ані серед критеріїв, за якими проводиться обрання конкретної установи, де має відбуватися покарання засуджених, ані серед підстав, за якими можливе переведення засудженої особи до іншої колонії, потреба засудженого в отриманні певного рівня освіти чи в продовженні навчання не встановлена, й, отже, не може бути врахована як визначальна для вибору місця відбування покарання з метою забезпечення доступу до відповідних освітніх послуг і створення необхідних умов для забезпечення конституційного права засудженої особи на освіту.

Отже, аналіз норм чинного законодавства України, що стосується регулювання культурних прав і свобод засуджених осіб, дає можливість констатувати, що, незважаючи на формальне нормативно-правове закріплення низки засобів їх реалізації, існуючий наразі механізм регулювання та захисту культурних прав і свобод осіб, засуджених до позбавлення волі, потребує значного удосконалення. До основних напрямків розвитку механізму адміністративно-правового регулювання та захисту культурних прав громадян, засуджених до позбавлення волі в Україні, віднесено:

1) у сфері державного управління: підвищення якості національного законодавства (його внутрішньої узгодженості та відповідності міжнародним стандартам у галузі прав людини і поводження з засудженими); вдосконалення діяльності державного апарату, органів місцевого самоврядування, їх службових і посадових осіб, а також громадських організацій щодо забезпечення реалізації та захисту культурних прав і свобод засуджених осіб;

2) у сфері культури: розробка та реалізація заходів з підвищення рівня загальної, правової і політичної культури засуджених осіб; розробка культурно-дозвільних програм для різних соціальних та вікових категорій засуджених (молодь, люди похилого віку, інваліди, представники нацменшин та ін.);

3) у сфері освіти і науки: максимальне забезпечення доступу засуджених осіб до різних форм і рівнів освіти за державними та недержавними освітніми програмами; поліпшення матеріально-технічної та науково-методичної бази навчальних закладів при установах виконання покарань; створення належних умови для самоосвіти осіб, засуджених до позбавлення волі.